

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОДУКТИВНОСТІ СОМАТИЧНОГО КОМПОНЕНТА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Миронова Л.А. , *ст. викл.,
кафедра іноземних мов природничих факультетів,
Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова*

У наукових роботах та дослідженнях останніх років зосереджується особлива увага на мовних засобах та способах вираження ними картин світу. У центрі уваги мовознавців опиняється людина як носій мови, у зв'язку з чим однією з суттєвих ознак лінгвістичної науки стає актуалізація когнітивного й лінгвокультурологічного підходів до вивчення мовних явищ, структур і процесів. Одне з центральних місць тут належить фразеологічним одиницям, оскільки вони містять у концентрованому вигляді образи, якими мислить людина, відбивають національне світобачення, уявлення народу про різноманітні явища, вони є одним із найважливіших параметрів опису ментальності та індивідуальної чи групової картини світу.

Необхідно звернути увагу на саме поняття “фразеологізм”. Лінгвісти вживають терміни фразеологічна одиниця, фразеологізм, фразема, фразеологічний зворот, стійке словосполучення та ін. для позначення одного й того ж поняття. У більшості випадків поняття “фразеологічна одиниця” та “фразеологізм” ототожнюються. У теоретичних працях іспанських лінгвістів на позначення фразеологізму використовуються терміни giro, solecismo, modismo, locución, locución figurada, expresión idiomática, idiomatismo, idiotismo, frase idiomática, frase proverbial, frasema, frase hecha [1, с. 6]. Вивченню фразеологічних одиниць в рамках когнітивної лінгвістики з точки зору теорії мовної картини світу присвячено роботи багатьох українських і зарубіжних дослідників: А.Пам'єса Бертрана, І.Білкової, І.О.Голубовської, О.В.Забуранної, О.О.Селіванової, Ю.П.Солодуба, Р.Х. Хайруліної, та інших. Соматичні фразеологізми у різних мовах були об'єктом дослідження у працях І.Білкової (у чеській й англійській мовах), В.П.Скнара (в англійській і українській), Ю.О.Долгополова (у російській, англійській і німецькій), Е.М.Мордкович (у білоруській мові), Н.Я.Стрілець (в іспанській, італійській та французькій), О.О.Селіванової (в українській мові) та ін. Фразеологічні одиниці становлять вираження національно-культурного компонента мови, а, отже, їх аналіз дає можливість простежити взаємозв'язок мови, світобачення і ментальності нації.

Соматична фразеологія займає важливе місце у фразеології будь-якої мови. Тут проявляється загальна закономірність фразеологічної системи незалежно від лінгвотипологічної класифікації даної мови. Саме цей клас фразеологічних одиниць виявляє значну схожість з фразеологією інших мов (споріднених і неспоріднених), поскільки в них знаходить своє відображення загальнолюдська практика, багатовіковий досвід людини в освоєнні й перебудові навколишнього світу. Здатність соматизмів утворювати фразеологізми в значній мірі залежить від древнього усвідомлення людиною необхідності частин тіла для життя і участі їх в трудових операціях. Процес пізнання людиною навколишньої дійсності починається з відчуттів, які виникають через органи чуття. Разом з тим різноманітні дії, починаючи з найпростіших, виконуються людиною за допомогою його органів. З іншого боку, саме тіло є найбільш доступним і дослідженим об'єктом спостережень людини з перших її життєвих кроків. Своє орієнтування в просторі, свою оцінку того, що її оточує, людині було зручніше співвідносити перш за все з частинами свого тіла. О.Назаров справедливо відмічає, що частотність соматизмів у складі фразеологічних одиниць залежить від міри необхідності органів у трудовому процесі і від усвідомлення людиною необхідності органів для свого життя: чим вищою є необхідність (і міра її усвідомлення), тим вищою є можливість соматизму утворювати фразеологізми [2, с.31]. В іспанській мові зафіксована найбільша кількість фразеологічних одиниць із такими соматичними компонентами: mano, ojo, pie, boca, cabeza, sangre, pelo, corazon, uña, lengua, pata, brazo, dedo, oreja, nariz.

Іспанський соматизм	Український відповідник	Кількість фразеологічних одиниць
mano	рука, кисть	536
ojo	око	440
pie	нога, ступня	325
boca	рот	304
cabeza	голова	272
cara	обличчя, лице	247
sangre	кров	157
pelo/cabello	волосся,	150

	волосина, чуб	
corazón	серце	117
uña	ніготь	110
lengua	язик	108
pata	лапа	99
brazo	рука (від плеча до кисті)	96
dedo	палець	92
oreja	вухо	95
nariz	ніс	90

Найбільш представленими у фразеологічному фонді багатьох мов є органи руху, сприйняття та органи мовлення. Не випадково дослідники підкреслюють виняткову роль у житті людини органів чуттів, “через які відбувається процес пізнання навколишнього світу й тих органів, за допомогою яких здійснюються найрізноманітніші дії і процеси.” [3, с. 102-103]. Серед органів сприйняття світу найфункціональнішим виступає око, оскільки 87% інформації людина отримує через очі (9% через слуховий аналізатор, і 4% через інші органи відчуттів) [4, с. 197]. Серед соматичних зворотів, фраземи з компонентом ojo/s є одними з найчисленніших (зафіксовано 440 одиниці). Різні соматизми виступають неоднаковою мірою продуктивними при творенні фразем, що визначається такими факторами: стилістичною належністю соматизму, важливістю й множинністю функцій його референта, рівнем абстрактності лексичної одиниці, семантичною структурою, семантичними зв'язками, які, в свою чергу, визначають кількість потенційних непрямих значень соматизму. Для фразеології взагалі, і, зокрема для соматичної, характерним також є параметр антропоцентричності, тобто фразеологізми позначають дії, стани, властивості, ознаки, поведінку людини. Назви частин тіла – найбільш давній пласт лексики, безпосередньо пов'язаний з функціонально-чуттєвими сторонами людського буття.

Поряд із соматизмами, що позначають частини тіла людини, фразеологічний фонд сучасної іспанської мови активно використовує лексичні одиниці, що належать до назв частин тіла тварин. Це, зокрема, лексеми pata, cola, cuerno, ala, hocico, jeta, pico, pluma. Зооморфізм – один із продуктивних шляхів творення фразеологізмів. Враховуючи специфічність цієї групи, вони, на нашу думку, потребують окремого дослідження.

Лексеми, що називають частини, органи тіла людини, належать до найдавнішого пласта іспанської лексики, а отже, з одного боку, встигли отримати велику кількість переносних значень, а з іншого, є носіями культурно-національної конотації, що формувалася протягом століть. Соматичні фразеологізми, як правило, не відображають у своєму змісті історичних, культурних або соціальних фактів. Вони виникають у результаті переносного осмислення словосполучень, що називають різні дії і стани, до яких залучаються частини тіла. Значна кількість фразеологізмів пов'язана своїм походженням з різними чинниками соціального або психофізіологічного характеру. В основі соматичних фразем лежать здебільшого спостереження за поведінкою людини або тварини. Фактично всі вияви життя людини, її народження та смерть, особливості характеру, розумової діяльності, віку, зовнішнього вигляду знаходять своє яскраве і своєрідне відображення у соматичній фразеології іспанської мови. Однак при створенні фразем різні частини тіла є неоднаковою мірою продуктивними. Кількість, тематична багатогранність груп фразеологізмів, що включають у себе відповідні соматизми, залежить від багатьох чинників: від семантичної структури слова (соматизму) і його семантичних зв'язків [5, с. 5], від ясності функцій частини тіла, яку називають ці слова, легкості їхнього алегоричного осмислення, розгалуженістю систем їх переносних значень

Численні фразеологічні одиниці найрізноманітніших структурних типів і семантичних полів організуються навколо іменників, що є назвами частин тіла людини чи тварини. У кількісному відношенні соматичні фразеологізми займають визначне місце в кожній національній фразеологічній системі. Очевидно, що здатність соматизмів утворювати фразеологічні одиниці, знаходиться в прямій залежності від того, яка семантична ознака лежить в основі формування того чи іншого значення іменника. Вживання тих чи інших слів в якості компонентів фразеологізмів лише на перший погляд здається явищем нерегульованим, але насправді воно підкоряється певним правилам, зумовленим як екстралінгвістичними, так і власне лінгвістичними факторами.

1. Курчаткина Н.Н., Супрун А.В. Фразеология испанского языка: Учеб. пособие для ин-тов и фак. инстр. яз. /Н. Курчаткина, А. Супрун. – М.: Высшая школа, 1981. – 144 с.

2. Назаров О. О причинах фразеобразовательной активности соматизмов в русском и туркменском языках / О. Назаров // Вопросы лексики и фразеологии. - Ашхабад, 1972. - С. 29-33.

3. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): Монографія / О.О.Селіванова – К. – Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.
4. Зарецкая Е. Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации / Е.Н.Зарецкая. – М.: Дело, 2002. – 480 с.
5. Мордкович Э.М. Белорусская соматическая фразеология: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.02 / Э.М. Мордкович. – Минск, 1977. – 24 с.

Наук. кер. - Зубов М. І., *д-р філол. наук,
професор кафедри перекладу
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*